

Typológia žiackych otázok alebo tváre sa menia, no otázky ostávajú

Seminárna práca - Marek Biroš

“In school, children are rewarded for having the right answer, not for asking a good question.” - Rickard Saul Wurman

Pri spätnej reflexii výučby, ktorú som doposiaľ podstúpil, vrátane vysokej školy, najlepšie hodnotím hodiny, na ktorých som sa aktívne zapájal. Občas ma však vyrušoval príliš aktívny prístup ostatných žiakov, preto by som chcel problematiku spätnej väzby od žiakov rozobrať podrobnejšie z pohľadu učiteľa. Rôzne otázky žiakov môžeme kategorizovať a pomenovať ich motiváciu a hľadať vhodnú reakciu pedagóga. Skúsený učiteľ tieto znalosti aplikuje podvedome, v rámci konkrétnej mikrosituácie v triede, no poskytnutie zjednodušeného manuálu môže byť nápomocné najmä pre začínajúcich pedagógov.

Podľa (1) a (2) možno žiacke otázky klasifikovať nasledovne:

1. ‘Potrebujem vedieť ...’ – hľadanie vedomostí

Žiaci rôznymi formuláciami (Môžem sa spýtať ...?) hľadajú odpovede na svoju zvedavosť. Očakávajú faktografickú informáciu, ktorú vytušili z kontextu preberanej problematiky a majú pocit, že im tam chýba. Teda pýtajú sa na to, čo nevedia a zaujalo ich to. Preto je namieste ich zvedavosť ukojiť a na takýto typ otázky odpovedať. Učiteľ však musí zohľadniť potreby celej triedy a venovať sa odpovedi hlbšie iba v prípade, že to zaujalo väčšie množstvo žiakov alebo ak môže danú otázku použiť ako mostík k ďalšiemu učivu. Vtedy je vhodné otázku žiaka zopakovať, rozvinúť a dovysvetliť jej kontext. Inak je vhodné odpovedať stručne, prípadne odkázať žiaka na príslušnú literatúru alebo individuálnu konzultáciu.

2. „Ja tomu nechápem“ – potreba vysvetlenia

Z pozície žiaka ide o najnáročnejšiu otázku, keďže jej položením pred celou triedou priznáva, že danej problematike nerozumie, čo môže vnímať ako svoje zlyhanie. V prípade, že je zvyšok triedy pasívny a žiak má pocit, že on jediný ničomu nechápe, tak radšej ostane ticho a postupnými krokmi sa v danom predmete môže začať strácať, až sa nebude vedieť plnohodnotne zapojiť do výučby. Preto je potrebné takéto otázky odmeňovať a nie trestať a podnecovať celý kolektív k odvahe položiť zmysluplnú otázku.

Položenie otázky je vyššia kognitívna činnosť, preto najmä na začiatku uplatňovania politiky otvorenej triedy, treba akceptovať aj otázku „ehmmmmmmmm“ a pomôcť žiakovi formulovať čomu nerozumie a odpovedať na to.

3. “Ale nemalo by to byť takto...” – konfrontácia a pochopenie

Žiak chápe učivo, ale v určitej oblasti sa jeho pochopenie problematiky líši od jeho uchopenia toho, čo momentálne preberá učiteľ. V prípade rozpoznaní tohto typu otázky by učiteľ mal pomôcť žiakovi vyjadriť svoje myšlienky, rozvinúť ich a odhaliť v ktorej časti sa nachádza prípadné nepochopenie. Takýmto postupom navyše podporuje schopnosť žiakov viesť diskusiu. To je dôležité najmä na ZŠ, kedy sa deti ešte len učia komunikovať s ostatnými. Podnetná diskusia môže byť vedená aj s viacerými žiakmi paralelne a vtedy sa k slovu môžu dostať aj plachí žiaci, ktorí pri nej zabudnú na ostych a cítia potrebu vyjadriť sa k danej problematike.

4. “U nás doma je to takto...” – komentáre a otázky hnané túžbou po kontextualizácii

Pri snahe zjednodušenia problematiky počas výučby často dochádza k strate kontextu. No zasadenie učiva do konkrétnej situácie môže žiakom pomôcť si učivo osvojiť. Navyše každý rád hovorí o sebe a svojej skúsenosti, a preto byť vypočutý celou triedou posilňuje pocit začlenenia do kolektívu. Ak ide o monitorovanú plodnú diskusiu, ktorá je pre danú tému užitočná, dochádza tak k efektívnemu získavaniu motivácie k učeniu a ideálne aj k samotnému odovzdávaniu poznatkov. Žiaci a učiteľ si tu navyše odhaľujú časť svojho súkromia a nadväzujú bližší vzťah.

5. ‘Môj názor je ...’ – komentáre a otázky, ktoré zviditeľňujú autora

Tieto otázky sa formálne javia ako snaha žiaka vyjadriť svoj názor a môžu byť učiteľom poňaté ako spätná väzba, ale autorovi málokedy ide o rozvoj diskusie k danej problematike. Z rôznych vnútorných príčin sa chce zviditeľniť a zaujať pozornosť učiteľa alebo zvyšku triedy. Často ide o žiaka, ktorý prevezme na seba rolu triedneho šaša a chce zabaviť svojich spolužiakov. Rada pre učiteľa je na takéto typ otázok reagovať taktiež vtipom a zabávača uzemniť humorom, čo môže spestriť hodinu a oživiť výuku, ak by sa však opakovali príliš často, tak je vhodné ich potlačiť, pretože by mohli odpútať pozornosť triedy. Treba si však dať pozor, aby sme častým odbitím žiaka neurazili, obzvlášť ak je jeho pýtanie sa spojené s nejakou patológiou.

6. „Aha, čo viem!“ – komentáre a otázky demonštrujúce autorove vedomosti

Podľa autorov (1) ide o relatívne častý typ otázok na základnej škole. Predpokladám, že s narastajúcim vekom tento typ otázok mizne a prejavuje sa opakovane už iba u malej skupiny študentov, ktorí ešte stále majú potrebu byť stredobodom pozornosti. Občas sa však môže prejaviť u každého, hlavne ak študenta daná aktivita priveľmi zaujme.

Príkladná situácia je, keď žiak dopredu vie niečo o učive prednášanom učiteľom, alebo ak mu vopred dôjde niečo čo ešte nebolo vypovedané. Vtedy sa rýchlo snaží zaujať učiteľovu pozornosť a upozorniť ho na svoje vedomosti kladením otázok, alebo rovno komentovaním výuky. Žiaci túžia po uznaní učiteľom a očakávajú potvrdenie či to povedali správne avšak zo strany učiteľa zvyčajne ostanú nepovšimnutí. Prítomnosť tohto typu otázok je veľmi pozitívna, keďže indikuje, že žiakom naozaj záleží na uznaní učiteľa. Nepovšimnutie žiaka učiteľom je spôsobené vysokým počtom žiakov v triede a snahy o dosiahnutie synergie v celej triede - najrýchlejší žiaci musia jednoducho čakať na ostatných, ktorí nie sú tak rýchli a nemali by byť znevýhodňovaní pre svoje pomalšie tempo. Napriek očakávaniam, že učitelia budú pozitívne reagovať na snahu žiakov preukázať svoje vedomosti (pretože podpora zapojenia žiakov je jedným z cieľov, ktoré spomínajú učitelia často v akademických štúdiách), v podobných situáciách reagujú nepovšimnutím otázky alebo komentára alebo dokonca reagujú vyčítavo.

Výskumy (1 a citácie tam uvedené) ukazujú, že čím sa žiaci aktívnejšie ponoria do výučby (ZŠ), tým lepšie sú ich výsledky a dokonca je takto možné predpovedať aj budúce úspechy. Navrhovaná dobrá prax je na začiatku každej aktivity dostatočne jasne vysvetliť jej cieľ a priebeh. Takto investovaný čas môže zrýchliť priebeh aktivity a vyhnúť sa otázkam spojeným s priebehom aktivity (na ZŠ tvoria organizačné otázky absolútnu väčšinu). Učiteľ by mal podnecovať nadšenie, motiváciu a túžbu po nových vedomostiach ako aj skúmanie viacerých možných ciest vedúcich k riešeniu. S tým je spojené aj podnecovanie spätnej väzby, ktoré priamo ukazuje zapojenie žiakov vo vzdelávacom procese. Učiteľ má, v rámci kontextu učiva, mať trpezlivosť s vypočutím skúseností a osobného pohľadu žiakov, čo umožní posilnenie kolektívu triedy a môže pomôcť ostatným žiakom ľahšie pochopiť učivo. Navyše

to môže pomôcť odhaliť vzťahy medzi žiakmi a prípadne odhaliť nejaký problém.

Podnecovať spätnú väzbu u žiakov poskytuje prínos aj samotnému pedagógovi. Umožňuje mu priebežne vyhodnocovať pochopenie preberaného učiva, odhaliť relatívne skoro prípadne nejasnosti alebo miskoncepce. Ľahko si možno predstaviť trému začínajúceho učiteľa pred neznámou triedou, ktorý ocení každý povzbudzujúci pohľad, prikývnutie alebo zlatom zaplatí doplňujúcu otázku. Teda pozitívna spätná väzba odmeňuje učiteľa za snahu a motivuje ho si pre danú triedu pripraviť niečo zaujímavé na ďalšiu hodinu zatiaľ čo pasivita a nezáujem zo strany triedy ho dokáže vykoľajiť až do takej miery, že to ovplyvní vedenie hodiny, prípadne vytvorí predsudky voči danej triede a rezignuje na nové nápady, ktoré by ho z jeho pohľadu stáli nezaslúžené úsilie. Učiteľ nesmie zabudnúť, že atmosféru v triede z veľkej časti tvorí on (hoci jeho vplyv s narastajúcim vekom žiakov klesá). Nevyhovárať sa na pasivitu žiakov, ale vytvárať stimulujúce prostredie a priestor na ich reakcie. Na internete možno nájsť viacero tipov ako budovať spätnú väzbu v triede systematicky, napríklad pomocou farebnej hlasovacej pyramídy (3), alebo hodnotenie väčších učebných celkov pomocou dotazníkov (4). Na podporenie žiakov pýtať sa otázky podľa (5) pomôže počkať aspoň 5 sekúnd po položení otázky a nevyvolávať prvú zdvihnutú ruku (to dá navyše žiakom čas na premyslenie a sformovanie odpovede), pri uvádzaní novej témy dať žiakom priestor napísať 5 otázok, ktoré by chceli mať po jej prebratí zodpovedané. Posledná, ale najdôležitejšia rada je nikdy neznevažovať chybné poznámky alebo "hlúpe" otázky.

Záver

Existuje mnoho typológií žiakov a učebných štýlov, ktoré môžu konceptuálne pomôcť učiteľovi. Najznámejšie je delenie na zrakovo-slovný, zrakovo-obrazový, sluchový a pohybový učebný typ. Ďalšie delenie študentov je napr. na proaktívnych, spoločenských, akademických a rebelantov (6). V tejto práci sme sa detailne venovali typológii študentských otázok. Netreba zabúdať, že rovnako ako v prípade typov žiakov, ide iba o zjednodušené modely a žiaden žiak do týchto krabičiek nezapadá presne. Na záver sme poskytli pár rád ako si spätnú väzbu od žiakov získať, keďže ako najefektívnejšia metóda výučby sa javí dialóg medzi učiteľom a žiakmi.

Použitá literatúra

- 1) SMEJKALOVÁ, K. Typical questions of pupils at primary school level. In: Selected Papers of 9th World Conference on Learning, Teaching and Educational Leadership (WCLTA-2018). Roma: Sciencepark Sci, Organization & Counseling Ltd, 2018, s. 201-206. [cit. 2021-06-01]. ISSN 2547-8818. Dostupné z: <https://sproc.org/ojs/index.php/pntsbs/article/view/3925>.
- 2) PAVELKOVÁ, M. Pupils' questions in relation to the teacher's approach to teaching. In: 9th International Conference on Education and Educational Psychology (ICEEPSY 2018). Athens: Future Acad, 2019, s. 626-636. [cit. 2021-06-01]. ISSN 2357-1330. Dostupné z: <https://www.futureacademy.org.uk/files/images/upload/ICEEPSY2018F60.pdf>.
- 3) [online 2021-09-01] <https://www.skolskyportal.sk/uspesny-manazment-triedy/ritualizovana-spatna-vazba-od-ziakov>
- 4) [online 2021-09-01] <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/o/11475/JAK-ZISKAT-ZPETNOU-VAZBU-OD-ZAKU.html/>
- 5) [online 2021-09-01] <https://theinspiredclassroom.com/2013/11/how-to-encourage-your-pupils-to-ask-more-questions/>
- 6) Mu, L., Cole, J. Behavior-Based Student Typology: A View from Student Transition from High School to College. Res High Educ 60, 1171–1194 (2019), [cit. 2021-06-01]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11162-019-09547-x>